

## Вступ

Ведучом темом сесого, 19. чысла «Річника Руской Бурсы» є лемківска/русиньска штука. Є то една з тых основных тем, што творят понятия о культурі даной соспільности, а розумлена є ту предо вшыткым як плястычны, візуальны штуку, якы з огляду на ріжны причыны одношены сут до русиньского культурового простору. Коли формувала ем головны проблемовы предположыня, што могло бы выполняти зміст так вызначеного обсягу науковой рефлексії, вказала ем на шіст темовых піль, што явили ся в мой уяві як найбарже ефектывны в досліджаню лемківской/русиньской штуку. Писала ем: «Сподіваме ся статей інтердисциплінарных, дискутуючых наголовкову тему в ріжных аспектах, ведучых поглиблены аналізы і інтерпретації, отвераючых дискусію, вказуючых зміны або тырваліст даных пересвідчынь ци клясифікацій, окрислінь».

Не завела ем ся в своїх сподіванях. Отриманы тексты сут свідоцтвом того, што лемківска/русиньска штука ма інтересуючы розпознання і напраты дослідничых пенетрацій серед сучасных русинознавців, част з яких спеціалізує ся в тій діліні. Прото сесу едіцію нашого часопису постерігам як барз успішну, інтересуючу і інспіруючу до дальшых дискусій, досліджынь, рефлексій. Більше як 400 страницьове выдання богате є в інформації, факты односячы ся до артистычных явиск, інноваційны пізріня на специфіку достоменностьовой штуку. Дополнены сут они чысленныма ілюстраціями так образowymi, фотографічныма, як і текстовыма в формі выповіді о штуці.

«Річник Руской Бурсы»2023 захове в своїй структурі стальной уж поділ на пят основных ділів: *Документы, Дискурс, Переклады, Інспірації, Рецензії і Справозданя*. Змінят ся еднак характер *Інспірацій*, о чым

коротко долов. В кожій з тых части повело ся утримати проблематыку повязану зо штукаом і представити оригінальны, інтересуючы материялы і тексты.

В *Документах* знаный зо своей ретельности і пасіі в гляданю архівных і інчых документів Даміян Новак удоступнил і проаналізувал нигде дотепер не публикуваны документи, што односят ся до історіі і архітектуры будинку Руской Бурсы в Горлицях. Дрібницьовый опис ріжного рода постанов, адміністраційных ригорів, плянів, етапів будовы і розбудовы будинку бурсы ілюструваны документами з адміністраційного поступуваня і архітектонныма плянами (головні з етапу його перебудовы в роках 1910–1911) то надзвычай цінный материял, што в деякій мірі верифікуе дотеперішні інформації о початках Товариства Руской Бурсы в Горлицях і выполняню през него своїх статutowых цілів повязаных з забезпечыньом рускій молодежи з лемківских сел бытовых можливости до вчыня ся в горлицьких школах.

Основна част наукового річника то заміщене в части *Дускурс* сім статей посвяченых ріжным аспектам лемківской/русиньской штуки. Отвараючом тот выбір ест статья мойого авторства, в якій старам ся по части розсмотрити тоты проблемовы квестіі, што ем іх зарысувала плянуючы опрацуваня чысла «Річника» дедикуваного лемківській/русиньській штуці. Од методологічной стороны рішыла ем ся оддати голос опінійотворчым особам, што сут повязаны з досліджаньом, популяризуваньом, розвиваньом лемківкого/русиньского культурового простору. Их опінії (узысканы на основі розосланой анкеты і проведеньих інтервю) творят дост спійну, передуману і важну наррацію о тым, чым ест лемківска/русиньска штука, што можеме/треба в ей обсяг влучати, якы сут ей границі і функції. Вводжу ей в свої концепты основаны на досвідчыню дослідниці меншыновых дискурсів і в тот спосіб презентую текст отвараючий дискусію о достоменностьовій штуці історичні корінной, бездержавной спільноты. До статі долученый ест анекс з выповідями з анкет. Узнаю іх за так сутьовы і інтересуючы, што не хтіла ем огранічыти іх до выімків цитуваных в моім тексті.

Автором наступной за шором статі ест Тадеуш Лопаткевіч, досвідчений дослідник малой сакральной архітектуры і каменярства на Лемковині. Його статья *Z badań nad ludowymi rzeźbami kamiennymi Matki Boskiej z Dzieciątkiem na Środkowej Łemkowynie oraz ich domniemanym twórcą* то барз цінне розпознаня варштатове dokonane на основі стилістычной аналізы ансамблю парунадцетьох різб з представліньом Богородиці з серединовой

Лемковины датуваних, на три остатні десятиліття ХІХ ст. Ефектом вельоаспектових досліджень автора статі єст приписаня виконаня тых різб єдному, зідентифікуваному авторови. Тым самым знаменита мериторичні і методологічні статя становит сущовый вклад в досліджаня памятників традиційной лемківской культуры, што остала здевастувана през выселіня Лемків і поступенно заникат.

Одмінный характер ма слідуюча статя, хоц тіж односит ся до простору, його історичной деструкції і концепційного вертаня памяти місц, што остали з неї выжобаны. Єй автор, докторант в ділині історії штуку, Міхал Шымко, сам выкоріненый з лемківской традиції, плеканой в поколіню дідів, прибує в статі *Genius loci we współczesnej sztuce łemkowskiej/rusińskiej* вмістити однесіня до понятя духа місця, реалізуваного в творчости сучасных лемківских/русиньских артистів. Базуючы на концепциях постмодерной штуку, што ввошла в близкы реляції з соспільныма заангажуваныма дискурсами, хоснуючы теоретычний засіб концепції реляційной штуку і іконологічну інтерпретацію Ервіна Панофского, Шымко вказує як місця значучы, пережиты, обдарены духом стают ся сущовы в творчости необоятных на просторову памят наслідників досвідчынь повязаных з тыма місцями.

Близка темово, хоц одмінна варштатово і презентаційні єст дальша статя, базуюча в гідній ступени на магістерским проекті реалізуваным през двое молодых дослідників, Каміля Федеригу і Домініку Цепляк на Выділі Архітектуры Краківской Політехнікы. *Pamięć miejsca. W poszukiwaniu współczesnej łemkowskiej/rusińskiej architektury komemoratywnej* то барз ретельна методологічні проба вельоаспектового однесіня ся до концепцій повязаня місця з памятю, де хоснуване єст тіж понятя *genius loci*. Комеморатывна архітектура є ту ключовым понятюм, што го авторе прибуют ввести на лемківску обшыр в однесіню до выселеных сел. Запропонуваны штыри роды діянь і взоры сенсоричной комеморатывной архітектуры застосуваны до верніня памяти Білой Воды на Шляхтівській Русі (родового села Федеригы), то надзвычай порушаючий, ангажуючий глибокы эмоції і памят проект. Едукаційны павілоны базуючы на архетыпі лемківской хыжы і інсталяция Одвіря Памяти запроєктуваны для Білой Воды то примір сучасной комеморатывной архітектуры, што ма затримати запоминаня з помічу смыслів.

По тых текстах експонуючых повязаня місця з памятю в лемківській/русиньській штуці і перформатывных діянях, в *Дискурсі* заміщає

три статі в ріжний спосіб представляючы творців-артистів повязаных з лемківським/русиньським простором.

Нік Купенскій односит ся до америцкогo поля, на яком діют артисты повязаны з карпаторусиньським емігрантським середовиском. Самым уж наголовком своей статі *Before Warhol. Anthony Kubek and the Problem of Carpatho-Rusyn American Art* зазначат, што найбарже знаний америцкій творця з русиньськима коренями нее єдиным артистом з кругу русиньських мігрантів в Америці. Прото во вступній части статі односит ся коротко до кваліфікуваня Варголя як творці, на якого мало вплиня його карпаторусиньське походжыня, приводячы ріжны становиска в тій квестіі. В основній части свого тексту Купенскій доводит, што на русиньським ґрунті огнивом медже девятнадцетьовічном європском традициом а двадцетьовічном америцком традициом єст творчіст Антонія Кубека, найстаршого сына писателя Еміля Кубека. Представлят вельо зобраных і просліджєных фактів біографічных і творчых, які ілюструє примірами прац Антонія Кубека. Підкрислят професийне приготовлїня маляря в школах мюнхеньского і малярского імпресіонізму, уґрунтуваня його естетыкы в головных європских осередках модернізму, а пак, уж в Америці, розвиваня творчости важной для середовиска карпаторусиньських мігрантів. Тым самым Купенскій вводит до науковой рефлексіі важну для розумлїня русиньской штуки в цілым процесі єй розвита постать.

Подібну ціль поставила перед своейм статьом Люба Кральова, хочачы представити важный в історіі не лем Карпатских Русинів творчий рід родини Дубаїв. На основі проведєных протягом двох років бесід з третім поколїньом роду, о яком пише, авторка представлят вельо незнанных дотепер фактів біографічных і повязаных з соспільным заанґажуваньом, а предо вшыткым артистычным діяльнїстю вивчєных і талантливых членів роду. Зосереджат ся на тых представниках родини, што проявляли малярскій, різбярскій ци графічний талант, якій приписує дідичному наслідству по основоположытельці його генетычного переказу, Анні. Коротко представлят творчіст єй сынів, внуків і правнуків, вказуючы тіж выбраны приміры іх артистычных осягнїнь. Підкрислят важны соспільны функціі і становиска, медже інчыма функцію ректора Высшой Школы Плястычных Штук в Братиславі, яку мал єй спілоснователь Орест Дубай (старшый) узнаний графік, професор, вихователь молодшых поколїнь артистів. Представлены Кральовом факты вполни посвідчають, што родина Дубаїв была єдным з тых значучых родів

русиньської інтелігенції, што мала велике вплиня на розвитку соспільного і артистычного жытя повоенной Словації.

Натоміст Анна Симкова і Яна Трущынська-Сива увагу в своїй статі присвячуют єдному малярьови, што мож бы го сміло назвати малярьом з Божой ласкы. Така неповторніст, чыстота і безпосередніст малярской уявы бере ся з природного, інтуїтывного таланту і вражливости. Хоц самоуком преці не был (закінчыл малярскы студії в Высшій Школі Плястычных Штук в Братиславі) слухал ся барже свого серця, як керувал вивченима варштатовыма вказівками. *Михал Чабала – очами сучасників* то текст, в яком авторкы оддают голос особам, што выповідают ся о творчости того неповторного маляря. Його реалістычны представліня то не документуваня, лем імпресийне виджыня і експресивне малярске выражыня (Бицко). Малювал головні пейзажы і портреты. Статя єст сконденсуваным пізріньом головні з перспектывы естетычной якости на творчіст Чабалы збогаченым выповідями Михала Бицка і Федора Віцо, што гварят о генію і творчій пасмі артисты.

В тым шорі презентацій творчости ци то выбраного артисты, ци да якого напряду або группы творчой мож тіж замістити статью Павла Роберта Магочого, посвячену постаті єдного з найвыдатнійшых малярів Підкарпатской Руси, Адальберта Ерделього, в контексті розвитку культурного, артистычного жытя Русинів в межевоєнным періоді. Статя заміщена остала в ділі *Інспірації*, які тым самым змінят свій характер. Будут заміщаны в ним науковы статі недокінце піддаючы ся рецензийному ригорови што до наукового апарату і композиції тексту. Статя Магочого єст выбраним урывком розділу маючой неодога ся вказати його книжки *The Art of Carpathian Rus': An Introduction*. Концентрує ся на постаті самого Ерделього і його творчости як артистычного явиска в культуровым процесі розвиваючым ся на Підкарпатській Руси з отворіньом на вшыткы важны культуровы центра Європы. Прото не повтарят заміщеных во вступных частях книжки методологічных і концепційных ей предположынь. Захоує єднак свій науковий характер і фактографічніст в презентуваню творці, а тіж простору і часу, в яком творчо ся розвивал і ангажувал.

Перед *Інспірациями* находит ся выокремлена од 18. чысла «Річника Руской Бурсы» част *Переклады*, де в тогорічній едиції часопису заміщена остала перетлумачена на лемківській язык през Моніку Тылявску барз інтересуюча дискусия о характері і кондиції сучасной штуку. Ведут ей выдатны історикы штуку, авторе книжки *Art Since 1900. Modernism*.

*Antimodernism. Postmodernism*, переведеної на польській мові і опублікованої в 2023 р. В панельній дискусії *Клопітлива ситуація сучасної штуки* Галь Фостер, Розалінда Краусс, Ів-Ален Буа, Бенджамін Г. Д. Бухло і Дейвід Джоселіт порушають вельо kwestий важных тіж для сучасной лемківской/русиньской штуки.

Остатня част «Річника» то незмінні *Рецензії і Справозданя*. Тым разом два тексти заміщені в тій часті сут авторства Наталії Малецкой-Новак. Впершым, рецензійным, авторка похылят ся над книжком Губерта Оссадніка *Między Osławą a Jasiołką. Lemkowszczyzna Wschodnia w latach 1918–1939. Studium historyczno-etnograficzne* опублікованом в 2023 р. Што головні слідит в книжці, підповідат наголовок рецензії *Східня Лемковина. Не така про. Але тіж не анти*. Загальні похвальна для ретельности і документаційной старанности автора рецензия заперат ся внеском выраженым в наголовку.

Другій, справоздавчий, текст Малецкой-Новак дрібницьово представлят події, што проходили в Польщы протягом 2023 р., а дедикуваны были геніяльному творці лемківского роду, Юрійови Новосільському в звязку з оголошыньом през сойм РП 2023 рока – роком Юрия Новосільского. На тот рік припала бо недожыта сотна річниця народин вмерлого в 2011 р. «выдатного маляря, рысовника, сценографа, педагога, філософа, теоретыка штуки, релігійного мудреця, узнаваного за єдного з найвыдатнійшых сучасных іконописців». Авторка справозданя выконала нележку працу згромаджыня фактів, їх хронологічного і повязаного з осередками упорядкуваня і доданя синтетичного коментаря. Выакцентувала тіж влучыня ся лемківского середовиска в шанувальны акты проведены в сотну річницю народин Новосільского.

Од языковой сторони не вводиме змін. «Річник» єст триязычным часописом. Тексты статей публикуєме в русиньским (в версії лемківській або пряшівській), польским і англійцкым языках. Тема окремых чысел намітує часом свої вымогы і прото в сесым выданю заміщаме вельо ілюстраций, бо без них не мож ся односити гу темі штуки.

Думам, што читатель заінтересуваный Лемковином і інчыма русиньскыма обшырями найде гев вельо новых важных інформацій і концепций повязаных з лемківском/русиньском штуком.

Олена Дуць-Файфер